

Dohráli jste hospodářsky, dohráli jste mravně...

Protikomunistické dopisy Jaroslava Kaplana z let 1954–1958

PETR MALLOTA

Součástí protikomunistické rezistence v poúnorové době byla distribuce tiskovin, ať již šlo o různé letákové akce, či o zasílání „protistátních“ dopisů. Tyto ilegální aktivity plnily celou řadu funkcí: od prostého překonávání informačního monopolu totalitního systému a narušování masivní režimní propagandy přes skrytou mobilizaci a podporu nekomunisticky smýšlející části společnosti až ke zneklidňování, či dokonce zastrahování představitelů vládní moci.

Začátkem března 1954 se v redakci *Rudého práva* v Praze objevil rukou psaný dopis. Nesl datum 3. března a byl odeslán o dva dny později, 5. března 1954, z Liberce. Přísně technicky vzato se nejednalo o anonym, obsah a forma dopisu však příliš nekorespondovaly s údajnou identitou pisatele: na lístku s deseti úhlednými řádky se totiž skvěl „podpis“

komunistického prezidenta republiky Antonína Zápotockého. Hned v úvodu se neznámý autor vyjádřil k tehdy aktuálnímu tématu ze světa sportu, totiž údajně z politických důvodů zmanipulovanému zápasu v ledním hokeji mezi mužstvy Československa a Sovětského svazu, k němuž došlo 2. března 1954 na mistrovství světa ve Stockholmu: *Jako jeden z milionové*

naší veřejnosti, pobouřené právem neomaleností našich vysokých činitelů ve sportu, protestují proti podvodu provedeném v hokejovém utkání našich se Sovětským svazem. Berte na vědomí, že při úžasné popularitě sportu u nás byl proveden čin, který potlačil i ty zbytky sympatií, jež u nás Sovětský svaz měl.¹

Českoslovenští reprezentanti utkání se sovětskými rivaly na stockholm-

Jaroslav Kaplan ve výkonu trestu

Foto: NA

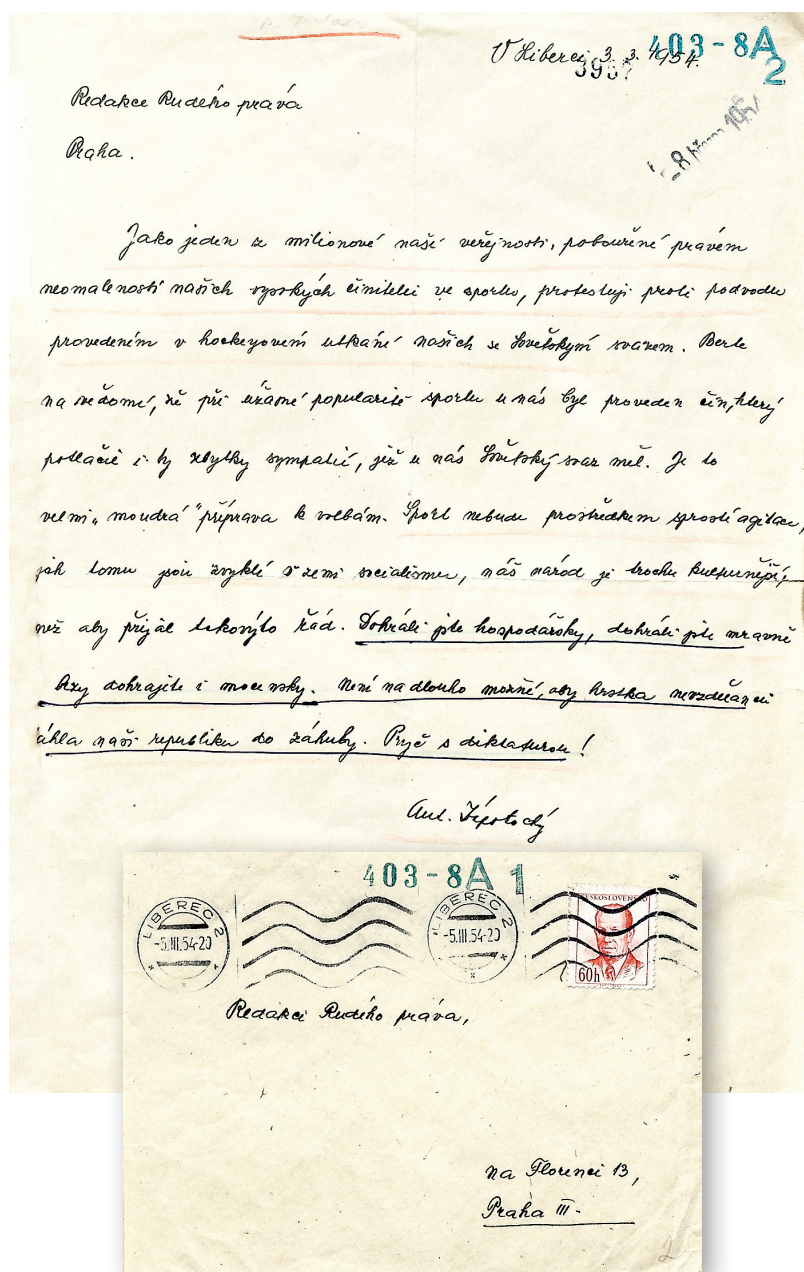
1 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Liberec (dále jen LB-V), vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu z 3. 3. 1954.

ském olympijském stadionu prohráli 2:5, ačkoli v jeho průběhu dvakrát vedli. Pro Sovětský svaz to byla první účast na mistrovství světa, korunoval ji ziskem zlatých medailí, českoslovenští hokejisté skončili čtvrtí za Kanadou a Švédskem. Právě v Rudém právu se sportovní zpravodajství neslo ve znamení obdivu ke hře soupeře podle obvyklého scénáře líčícího Sovětský svaz jako nedostižný vzor.² Na to rozezlený pisatel, přesvědčený o křivdě, reagoval následovně: Je to velmi „moudrá“ příprava k volbám. Sport nebude prostředkem sprosté agitace, jak tomu jsou zvyklí v zemi socialismu, náš národ je trochu kulturnější, než aby přijal takovýto řád. Dopis zakončil razantně: Dohráli jste hospodářsky, dohráli jste mravně a brzy dohrážete i mocensky. Nemí na dlouho možné, aby hrstka nevzdělanců táhla naši republiku do záhuby. Pryč s diktaturou!³

Dopisy z roku 1955

Trvalo více než rok, než z Liberce přišel do Prahy další dopis. Adresátem tentokrát nebyla redakce Rudého práva, nýbrž Československý rozhlas. Oproti předchozímu případu v dopise chybělo jakékoli datum, podle poštovního razítka ale odešel z Liberce 17. listopadu 1955. Změna spočívala také v tom, že dopis již autor nese-psal rukou, ale na psacím stroji a že jako „odesílatel“ zde nefigurovala hlava státu, nýbrž „bývalý komunista A. S.“.

Veřejnému dění v té době vévodila ženevská konference ministrů zahraničních věcí Sovětského svazu (V. M. Molotov), Spojených států amerických (J. F. Dulles), Velké Británie (H. Macmillan) a Francie (A. Pinay), která měla přispět ke zmírnění mezinárodního napětí projednáním tří bodů, totiž otázky evropské bezpečnosti a budoucnosti Německa, odzbrojení a konečně rozvoje styků mezi Východem a Západem.

Originál prvního „protistátního“ dopisu z 3. března 1954

Foto: ABS

Konferenci obratně manipulovala sovětská strana, která v jejím průběhu předložila návrhy na vytvoření

systému kolektivní bezpečnosti v Evropě (sledována byla kromě propagandistického účinku na západní

2 Srovnej DAVÍDEK, J.: Sovětští hokejisté zvítězili nad Československem. Rudé právo, 2. 3. 1954, s. 4.

3 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu z 3. 3. 1954.

veřejné mínění především možnost neutralizace či alespoň oslabení vzájemných spojeneckých vazeb západních států, zejména v rámci Severoatlantické aliance). Dále návrhy na sjednocení Německa (Sověti přišli s tím, aby byla z území Německa stažena okupační vojska, po nichž by údajně následovaly svobodné volby) a na zákaz jaderných a vodíkových zbraní (Sovětský svaz v tu dobu nedosáhl na jadernou paritu s USA, v konvenčních silách naproti tomu neměl v Evropě jakoukoli protiváhu). V otázce rozvoje styků mezi Východem a Západem Sověti trvali zejména na odbourání některých, podle jejich mínění diskriminačních obchodních bariér ze strany Západu, mezi které řadili např. panující omezení průjezdu obchodních lodí úžinami a průplavy mezinárodního významu. Vyzývali také k rozšíření mezinárodních vědeckých a technických styků a ke svolání mezinárodní konference o používání atomové energie ve zdravotnictví. Návrh ministrů západních zemí, aby došlo k postupnému zrušení veškeré cenzury včetně ukončení rušení rozhlasového vysílání, doprovázené vzájemnou výměnou publikací, filmových děl i výstav a také pěstováním individuální turistiky, sovětská strana odmítla jako nepřijatelné vměšování do vnitřních záležitostí.⁴

„Bývalý komunista A. S.“ se k průběhu těchto jednání, která probíhala od 27. října do 16. listopadu 1955 a vyzněla celkem pochopitelně do ztracena, vyjádřil následovně: *Celá naše veřejnost je krajně pobouřena podvodnou politikou Sovětského svazu, který pod rouškou demokracie kryje své diktátorské plány na ovládnutí světa. Je směšné, jak p. Molotov se snažil maskovat své lži o demokracii, které se ve*

*skutečnosti bojí zrovna tak jako naši samovládcové. Oni vědí dobře, co by je čekalo, kdyby došlo opravdu k volbám. Ale ať se nemýlí, svědomí lidí celého světa nelze na trvalo utlačovat, jejich posice je tak vratká, že každý nepatrný otřes způsobí jejich pád. Jde jen o to, že dalším prodléváním těchto individuů u moci je prodlužováno utrpení národů, a to by si mohli ve své zaslepenosti uvědomit. Čím delší bude jejich zločinná moc u vlády, tím hůře pro ně. Žádáme svobodné volby a neutralitu!*⁵

Do konce roku se Československý rozhlas dočkal ještě jednoho dopisu z Liberce, odeslaného 13. prosince 1955. K otázkám politických poměrů v Československu se autor dostal podobně jako v roce 1954 přes aktuální sportovní události: *Myslím, že vyvrcholením měsíce čsl. sov. přátelství byla hokejová utkání našich a ruských sportovců. Přesto, že po neblahé zkušenosti v Brně byly lístky v Praze prodávány jen „spolehlivým“ divákům prostřednictvím závodních rad, došlo stejně na stadionu k demonstracím proti hostům. Ať se nikdo nemýlí, u nás by nebyla nenávist proti sportovcům SSSR, byli by stejně vítáni jako zástupci kterékoliv země, ale tato utkání dávají našemu lidu jedinou příležitost, aby projevil pravé své smýšlení, totiž nenávist proti diktatuře a celému dnešnímu ohlupování a bankrotářskému řádu. Náš lid ukazuje, že si nepřeje vměšování Rusů do našich poměrů a že si přeje nezávislost. Máme už dost toho lhaní a celého chaotického způsobu života. Jestli tohle nechápou dosud omezení naši diktátoři, tím hůře pro ně. Národ čeká na první příležitost, aby je smetl, a čím delší bude jejich řádění, tím větší bude odplata za všechno utrpení, které nám jejich usurpátorská vláda přináší. Oni musí vědět, že dnes se nemohou opírat už ani o komunisty, vždyť většina jich setrvává v organi-*

*sacích jen ze strachu o svou existenci. Jsem jednou z nich (pisatel se tituluje jako „Také komunistka“ – pozn. autora) a znám takových naprostou většinu. Zbývá už jen něco málo zrud, které se štítí každé poctivé práce a mají se dnes poměrně dobře, neboť normálně by se vůbec neuzivily. To je gestapo, považte se sekretariátů a jiní dobrodruzi. Věříme, že se dočkáme té chvíle, kdy všechnu tu luzu pošleme tam, kam patří, a budeme žít opět jako lidé! Dopis končil zvoláním: Smrt diktátorům!*⁶

Dopisy z roku 1956

Na počátku listopadu 1956 dal o sobě neznámý pisatel z Liberce znovu vědět. Dopisy došly dvěma adresátům, první Ústřednímu výboru KSČ (razítko poštovního úřadu v Liberci neslo datum 31. října 1956, v podatelně ÚV KSČ byl zaregistrován 1. listopadu 1956), druhý pak jako v předchozích dvou případech Československému rozhlasu (dopis byl opatřen poštovním razítkem z 6. listopadu 1956). Obsah obou se týkal právě probíhajícího maďarského protikomunistického povstání, které vypuklo 23. října 1956.⁷

V prvním případě se napsání dopisu krylo s nadějnými změnami ve vnitřním chodu Maďarské lidové republiky: 30. října 1956 premiér Imre Nagy, jenž byl již plně ve vleku překotných událostí, veřejně oznámil vytvoření systému více stran, jeho vláda zároveň apelovala na sovětské velení, aby neprodleně stáhlo svá vojska z Budapešti, přičemž otevřela otázku odchodu veškerých sovětských sil z maďarského území. Ke stažení sovětských jednotek z Budapešti skutečně týž den došlo. Údajná členka strany skrytá za iniciály M. B. události komentovala takto: *Výsledek vlasteneckého hnutí v Maďarsku by měl*

4 Srovnaj dobové zpravodajství v *Rudém právu* z 27. 10. až 17. 11. 1955.

5 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu odeslaného z Liberce 17. 11. 1955.

6 Tamtéž, originál dopisu odeslaného z Liberce 13. 12. 1955.

7 K těmto událostem podrobně např. ADAMEC, Jan: Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání. *Securitas Imperii*, 2014, č. 24, s. 82–122.

být poslední výstrahou pro Vás. Máte-li jen trochu svědomí, vyvoďte důsledky, které očekává naprostá většina našeho lidu. Uspořádejte svobodné volby, jimiž bude projevno opravdové smýšlení našich národů. Výsledek těchto voleb bude pro Vás jistě příznivější než další možné následky tvrdohlavé neústupnosti. Škody, jež u nás napáchala diktatura, jsou už nyní tak hrozné, že by bylo šílenstvím je ještě stupňovat. Společnost je rozvrácena, z dětí se stávají bezprizorní, upadá všeobecná morálka a lidé jsou na pokraji svých sil. Nenalhávejte si nadále, že bude možná delší Vaše vláda, prohlášení, která dostáváte od různých závodů a institucí, jsou psána jednotlivci, lid nemá s nimi nic společného. Vládně strach a hněv a nelze takto dále žít. Čekáme na rozhodnutí buď po dobrém, nebo si ho vynutíme!⁸

Pokud jde o druhý dopis, ten již plně odrážel zvyšující se dramatickosti situace v Maďarsku, kdy sovětská armáda zahájila proti Budapešti připravovanou ofenzivu (tzv. operace Vichr byla spuštěna 4. listopadu 1956) a povstalci s ní sváděli nerovný krvavý boj. Pisatel hodnotil události navzdory oficiální politické linii zcela jednoznačně: Pracovníkům denního zpravodajství. Nezaujatí posluchači našich denních zpráv žasnou nad tupostí těch, kteří zpracovávají pro Vás denní zprávy. Zapomínáte, že u nás každý venkovan má svůj vlastní rozum a dovede ho užívat. Nemusíte se namáhat nás přesvědčit o správnosti postupu ruských vojsk v Maďarsku a líčit jejich barbarství jako pomoc maďarskému lidu. Komu nebylo dosud jasno, co je to bolševická diktatura, tomu se dnes dokonale otevřely oči. Lžete si dál o našem postoji k těmto zverstvům, dávejte si denně promlouvat do rozhlasu objednané projevy solidarity, je to všechno stejně marné, jako když za okupace otravoval ovzduší svým řvaním Moravec a spol. Nic si s těmito zločinci nezadáte. Spravedlivý soud našeho národa uslyšíte až

Dopis adresovaný ÚV KSČ z roku 1956

Foto: ABS

tehdy, až bude opět možnost svobodně promluvit. Věříme pevně, že tato doba přijde, i když ještě dnes nelze říci, kolik to bude stát obětí. Každá diktatura je neštěstím pro lid, nezáleží, jaké si dá jméno. Není proto v kulturním světě na trvalo možné, aby podobné násilnické režimy měly vyhlídky na úspěch.⁹

Dopisy z roku 1957

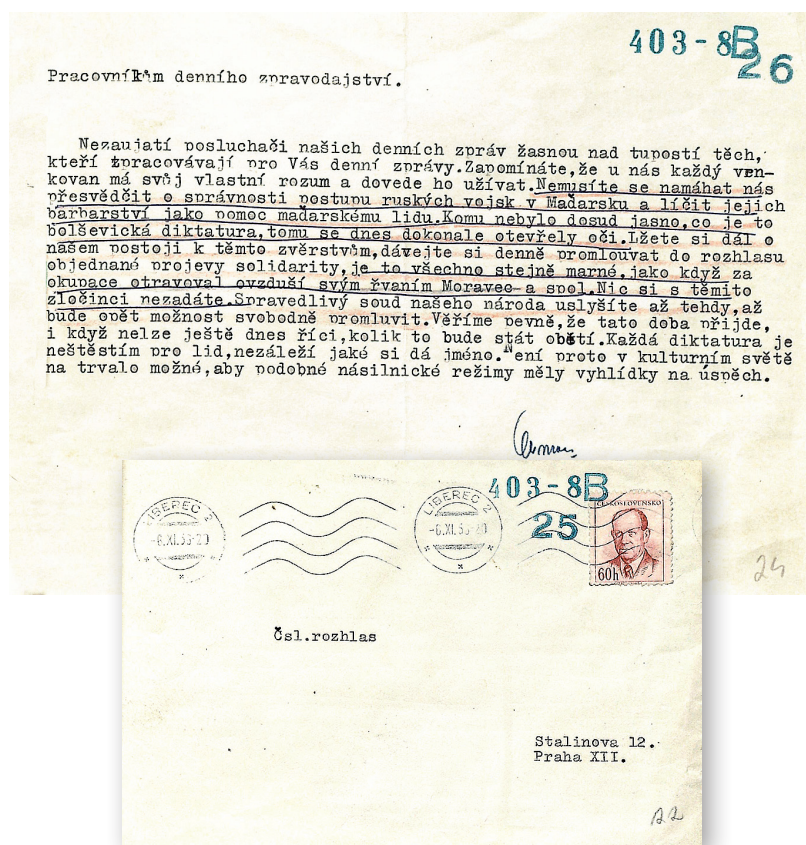
Rok 1957 přinesl celkem tři dopisy „libereckého fantoma“, které byly poslány do Prahy krátce po sobě, podle razítka liberecké pošty 1., 2. a 3. října 1957. Adresáti zůstávali tíž, tedy Československý rozhlas a ústřední výbor KSČ. Jak nepřímo

vyplývá z dochovaných archiválií, dopisy zaměstnanci těchto institucí obratem předali Státní bezpečnosti, aby pachatele vypátrala, přičemž stejný postup byl patrně zvolen již v předchozích případech. Pisatel ovšem pro tuto chvíli stále zůstával neodhalen.

V prvním dopise pro Československý rozhlas se autor, který se nijak neoznačil, vyjadřoval hned k několika tématům. Svou pozornost zaměřil především na halasnou komunistickou propagandu vyzývající – jakkoli to bylo vzhledem k nedávným událostem v Maďarsku absurdní – mír, zákaz jaderných zkoušek a jaderných zbraní. Při četbě dobového tisku je

8 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu odeslaného z Liberce 31. 10. 1956.

9 Tamtéž, originál dopisu odeslaného z Liberce 6. 11. 1956.

Maďarských událostí se týkal i dopis Československému rozhlasu z roku 1956 Foto: ABS

aktualizační moment zřejmý, např. *Rudé právo* přineslo 1. října 1957 článek „V zájmu lidstva zastavte nukleární pokusy“, v němž bylo referováno o mezinárodní konferenci vědeckých pracovníků v oboru atomového záření ve francouzském Cannes, dále pak deník věnoval prostor zpravodajství ze všeobecné rozpravy Valného shromáždění OSN, kde se projednávaly sovětské návrhy na zastavení pokusných výbuchů jaderných zbraní a také s tím související otázka radioaktivního záření. Právě na tomto fóru napnuli zástupci komunistických zemí veškeré síly k diskreditaci svých demokratických

protivníků jako těch, kteří nejsou ochotni podílet se na odzbrojení, jež by vedlo k mírovému soužití národů.¹⁰ V textu ilegálního dopisu také pisatel vyslovil požadavek svobodných voleb a neopomněl zmínit i problematičké postavení žen v socialistické společnosti soustavě, což byl motiv, jenž se v jeho dopisech objevil již v minulosti a kterému věnoval primární pozornost také v případech dvou zbývajících dopisů z roku 1957.

Strojopis obsahoval následující sdělení: *Čsl. rozhlas-Praha. Myslím, že vyjadřuji mínění většiny občanů, když Vám vyslovuji dík za Vaši péči o náš politický rozhled. Obzvlášť zdařilé*

jsou Vaše komentáře, kterými hodnotíte události v zahraničí. Člověk by málem věřil, že smrtelné jsou jen atomové pumy západních zemí, zatím co sovětské jsou holubicemi míru. Přitom si každý náš normálně myslící člověk dovede spočítat, kolik těch pum házejí naši bratři, aby je vyzkoušeli, a nevádí jim nijak, že ohrožují zdraví lidstva. Hlavně, že mají laciný artikl pro svoji propagandu a mohou bojovat za mír. Jak ten jejich boj za mír vypadá, to nám předvedli v Maďarsku. Tomu porozuměl celý kulturní svět a bude se podle toho také napříště k sovětské vládě chovat. Víte, ono je škoda papíru, však Vy sami jste si vědomi svých lží, zrovna tak, jako kdysi Moravec a jeho mistr Göbbels. A přece do poslední chvíle řvali do světa své nejnepnosti. Je lehké obracet pojmy, když mi nemůže nikdo odporovat a říci pravdu do očí. Ale řekněte svým chleboďárcům, ať si vyzkouší mínění lidu a dají mu možnost svobodným projevem a hlasováním ukázat své přesvědčení. Diktátoři by se neudrželi ani hodinu. Dnes ještě mohou řídit, opírajíce se o gestapo a pumy našich „ochránců“, ale boží mlýny melou pomalu, ale jistě. Konec si mohou dobře představit. Naš národ má zdravé jádro, prožil mnohé neštěstí, přežije i toto. Škody ovšem budou obrovské, hlavně na zdraví našich žen, které jsou úplnými roboty, ale i na charakteru mnohých lidí, pokřivených stálým přetvářením a obavami před udáním. S tím si ovšem samozvaní vládcové nezatěžují hlavu, jim jde jen o to, aby se udrželi co nejdéle. Uvidíme!¹¹

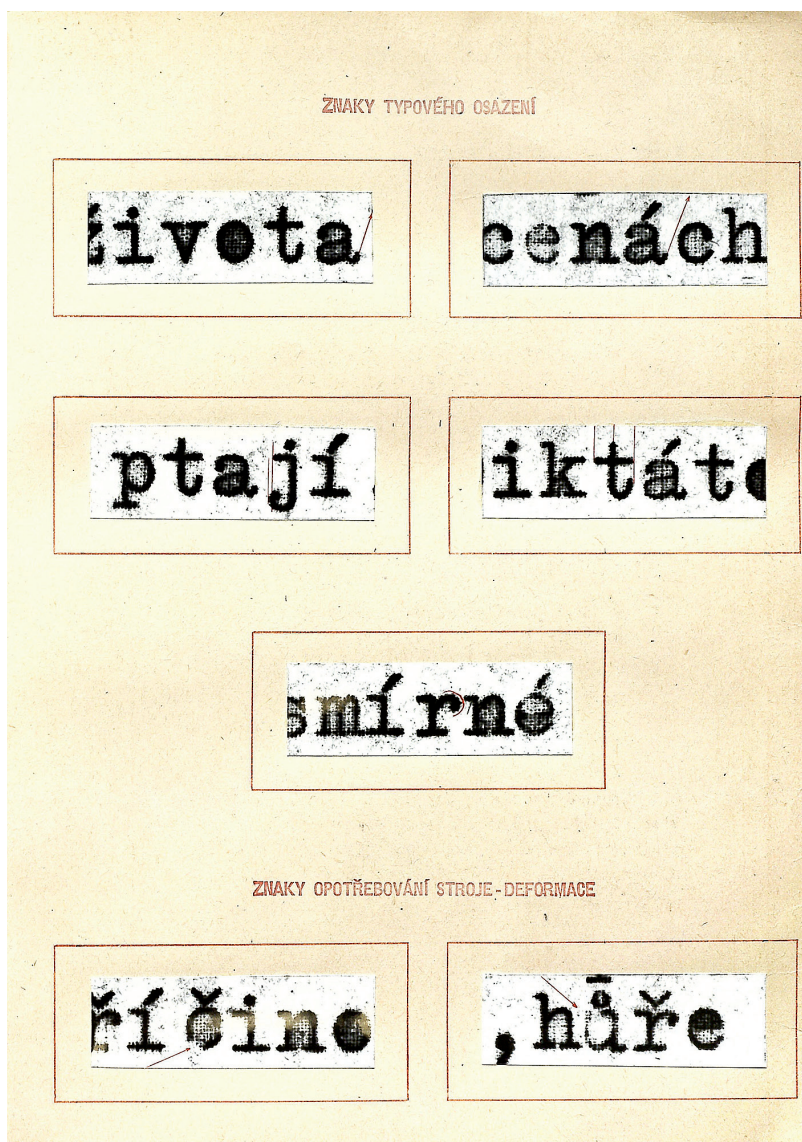
V druhém dopise pro vedení KSČ pisatel rozvedl právě otázku situace žen, kterou, jak dával jeho text tušit, vnímal jako mimořádně tíživou. Zajímavé je, že ho psal jako žena, snad aby mu dodal na naléhavosti, přičemž znovu použil iniciály M. B., respektive se označil za matku a bývalou členku strany Marii B. *Jménem všech matek, zastavte svoji šílenou politiku, která způsobila, že my ženy jsme na pokraji svých sil, začíná strojopisný text a po-*

10 Viz V zájmu lidstva zastavte nukleární pokusy. *Rudé právo*, 1. 10. 1957, s. 3-4.

11 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu odeslaného z Liberce 1. 10. 1957.

kračuje: Štveme se den ze dne, večer se vracíme vyčerpány z práce, nejsme schopny udělat něco pro svou domácnost, která vůči hlyne. Děti nám vyrůstají bez výchovy a my trneme, co z nich bude. Při tom všem se nedostává peněz, protože dražota je stále vyšší. Dosavadní zlevňování je pustým podvodem, protože po velikém humbuku jdou ceny opět nenápadně nahoru. Vidíme to měsíc od měsíce, že s platem nemůžeme vyjít. Vyčerpanost manželů se pak projevuje častými nespáry a nelze se divit, že dochází k tolika rozvodům. Taková sodoma není v žádném kulturním státě, to vše jsme odkoukali od našeho vzoru. Nemyslete si, že zdánlivý klid, který u nás vládne, by se nemohl přes noc obrátit v bouři. Stačí vyhnat zoufalství lidí do nemožnosti a bude pak každému lhostejné, jestli ztratí život tak, či tak. Je nejvyšší čas, abyste skoncovali s nezodpovědným šílenstvím, kterého v naší minulosti nikdy nebylo. Škody na fyzickém i morálním zdraví našeho národa jsou nesmírné a budou čím dál větší, jestli se nenajde mezi Vámi někdo, kdo neztratil poslední špetku svědomí. Jinak opravdu budem čekat na nějaký konflikt, abychom dostali do rukou zbraň a udělali pořádek, ovšem za velkých obětí. Diktatura je neštěstím, ať si dává jakékoliv jméno. Jsme zklamáni vším, čemu jsme dříve věřili, jsme však také vyléčeni ze socialismu a po pádu té zpuchřelé a o gestapo se opírající společnosti budem varovným příkladem pro celý svět, aby nikdy nezapomínal, jak je třeba si vážit lidské svobody, i když má své nedostatky, ale nikdy neztrácí lidskou důstojnost.¹²

Zde je třeba upozornit na dobový kontext, tedy snahu totalitního režimu bojovat proti tzv. starým buržoazním pořádkům i v otázce postavení žen. U nich byla akcentována zejména jejich role státem využitelné pracovní síly, a to i v preferovaném těžkém průmyslu (kromě ideologických důvodů zde ovšem hrála svou roli i pragmatická snaha využít nových pracovních zdrojů). Ruku v ruce s tím docházelo

Osudným se Jaroslavu Kaplanovi stal písmoznalecký posudek

Foto: ABS

u žen k aktivnímu potlačování jejich biologicky podmíněné mateřské role, kterou měl zastoupit stát, např. budování systému jeslí, kam byly odkládány děti ve věku od tří měsíců do tří let, a vůbec rozrušením tradičních rodinných modelů. V praxi se však tento „pokrokový“ trend, o jehož

elementární správnosti lze vyslovit pochybnosti, nedařilo přes veškeré proklamace zcela naplňovat, a tak byl konkrétním výsledkem faktický nárůst zatížení žen, které se potýkaly jednak s tradiční péčí o domácnost a rodinu, jednak se svým novým zaměstnaneckým poměrem. Nutnost

¹² Tamtéž, originál dopisu odeslaného z Liberce 2. 10. 1957.

¹³ K tématu zaměstnanosti žen stručně a přehledně KNAPÍK, Jiří - FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem*

většího zapojení žen do pracovního procesu také fakticky souvisela s nivelizací mezd, kdy na udržení chodu domácnosti již jeden plat nedostačoval.¹³

Třetí dopis adresoval pisatel znovu Československému rozhlasu. I v něm se zaměřil na otázku rodiny, respektive rozvodů. Ty jako jediný způsob zrušení manželství za života manželů zavedl do právního řádu komunistický režim v prosinci 1949, kdy byl v Národním shromáždění přijat zákon č. 265/1949, o právu rodinném.¹⁴ Původní právní úprava z první republiky (zákon č. 320/1919 Sb.) rozlišovala dvě cesty k rozloučení manželství – rozvod od stolu a lože (znamenal zánik manželského společenství, nikoli však zánik manželství) a rozluku (víceméně se kryla s dnešním pojetím rozvodu). V instituci rozvodu každopádně pisatel spatřoval nikoli přínos, ale jednoznačně závažnou společenskou nemoc. Šlo o přímou a dosti razantní reakci na jakousi rozhlasovou relaci, kde se k tématu hovořilo: *Vyřídte tomu Göbbelskovi, který v neděli vysvětloval, jakým pokrokem jsou u nás rozvodů, že mu to připočteme k dobru, až budeme dělat pořádek. Umíte si dobře představit, jaká hyena to musí být, když si dovolí vychvalovat to, co je vředem na těle národa a z čeho*

se rekrutují bezprizorné děti, něco, co jsme dříve u nás neznali. Je jasné, že to je důsledek zločinné a ohavně otročké politiky, kterou dělají samovládcí. Nestydí se ve své tuposti lézt ruským diktátorům až do zadnice a všechno, co tam vidí, přebírají. Nikdo Vás dnes už nebere vážně, ať vysíláte cokoliv, ale přesto i tak pomáháte dovršovat naši míru trpělivosti. Je mi skoro hanba, že se odhodlávám Vám napsat své mínění, protože je házením hrachu na zeď, ale neškodí, když si občas uvědomíte, čemu sloužíte a jakou máte budoucnost. Vzpomeňte si na Moravce! Jedna z udřených matek, která je „nepokroková“.¹⁵

Dopisy z roku 1958

Na rok 1958 připadalo v komunistickém Československu desáté výročí „únorového vítězství pracujícího lidu“, tedy oslava komunistického uchvácení moci a nastolení totalitního systému sovětského typu. Taková událost nemohla zůstat autorem ilegálních tiskovin, který již čtyři roky obesílal redakci *Rudého práva*, Československého rozhlasu a ústřední výbor KSČ, bez odezvy. V dopise, který byl nyní pomoci průklepového papíru třikrát rozmnožen a podepsán „Výbor bojovníků proti diktatuře“, se ovšem obrátil na jiné instituce než

v minulosti. Vybral si totiž závodní rady ROH v národních podnicích Liaz Liberec, Liaz Rýnovice a Textiliana Liberec. Dopis odeslaný 12. února 1958 je oproti všem předchozím o poznání rozsáhlejší, což vychází z jeho rekapitulačního charakteru. Text, který začíná: *Soudruzi! Blíží se 10. výročí únorového vítězství pracujícího lidu a bylo by správné si shrnout, co vše nám uplynulých deset let přineslo*¹⁶, autor shrnuje do čtyř bodů. Pokud bychom ho chtěli analyzovat po obsahové stránce, v podstatě sestává ze tří tematických okruhů: otázky politických práv, hospodářské situace a mezinárodních vztahů, přičemž podrobněji rozpracovává motivy a argumenty z předchozích textů.

Hned v první části, která se zaměřuje na politická práva, čteme: *Tvrdí se, že všechna moc je v rukou pracujících. Jak je tomu však ve skutečnosti? Není jediné instituce, v níž by se funkcionáři volili svobodnou volbou, ale jsou ustanoveni sekretariátem KSČ. Takto „zvolení“ funkcionáři jsou pod stálou kontrolou a nemají volnost rozhodování. Je tomu tak ve všech složkách veřejného života od posledního uličního výboru až po vládu. Je jasné, že vládu lidu představují placení tajemníci KSČ, ústřední moc pak je v rukou nejvyššího diktátora Novotného.*¹⁷

v českých zemích 1948–1967, svazek I. a II. Academia, Praha 2011, s. 397–398, 1068–1070. Autoři uvádějí následující čísla: v letech 1948–1967 se zvýšil podíl zaměstnanek na celkovém počtu pracujících o více než 7 % (v roce 1948 činil jejich podíl 37,4 %, v roce 1955 42,3 % a konečně v roce 1967 44,8 %). V roce 1948 v Československu fungovalo celkem 286 jeslí, které poskytl péči 1,2 % dětí, v roce 1967 jich existovalo již 1649, bylo do nich předáváno 10,3 % dětí.

14 Zákon byl přijat 7. prosince 1949 na 37. schůzi Národního shromáždění republiky Československé. Zpravodajka poslankyně dr. Zdenka Patschová před hlasováním o jeho přijetí mimo jiné uvedla: *Nová úprava manželského a rodinného práva vychází ze zcela nového pojetí a z nové funkce, jakou mají manželství a rodina v lidově demokratickém státě. Lidově demokratické zřízení je přechodným stadiem k socialismu a uskutečňuje se v něm hospodářská proměna kapitalistické soustavy v soustavu socialistickou. Výrobní prostředky, jež byly v rukou jednotlivců vykořisťovatelů, se dostávají do rukou společnosti, různé formy vykořisťování jsou postupně likvidovány. Hospodářská konsolidace a zajištění všech pracujících spravedlivým důchodem z trvalého zaměstnání má svůj blahodárny vliv i na vzájemné vztahy mezi lidmi. Novým uspořádáním společnosti je postupně odstraňováno nízké sobectví a hrubá vypočítavost, charakterisující lidské vztahy za kapitalismu. Vzniká nová morálka, která se odráží i v novém pojetí manželství a rodinných vztahů, pojetí, které odpovídá změně sociologické funkci manželství a rodiny v lidově demokracii. Ve shodě s rodící se morálkou nastupující socialistické společnosti vidí stát v manželství a rodině vhodnou formu, jak uspořádat osobní a rodinné vztahy lidí nikoli na podkladě majetkovém, nýbrž na podkladě vzájemné citové náklonnosti a vytvořit tak zdravou základnu pro úspěšnou výchovu dětí jako budoucích občanů nové, vyšší formy státu. Viz <http://psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/so37001.htm> (citováno k 15. 8. 2016).*

15 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu odeslaného z Liberce 3. 10. 1957.

16 Tamtéž, originál dopisu odeslaného z Liberce 12. 2. 1958.

17 Tamtéž.

Druhý odstavce se věnuje ekonomickým souvislostem života v „lidově demokratickém Československu“. Zde autor opět pojednává i ženskou otázku: *Tito samozvaní vládcí by Vám rádi namluvili, že se máte lépe než za kapitalistického zřízení. Toto tvrzení je pravdivé potud, pokud se jedná o ně samé. Jistě se jim nikdy tak nevedlo jako nyní, hůře tomu však je s pracujícími. Přesto, že mzdy se pohybují přibližně ve výši mezd první republiky, mnohdy jsou však podstatně nižší, hodnota jejich je méně než poloviční, protože kupní cena koruny klesla na méně než padesát procent. Toto je největší podvod, jehož se diktátoři dopouštějí, neboť kupují si za stejnou cenu jako kapitalisté místo jedné síly pracovní dvě. Ženy jsou nuceny přispívat na uhájení existence svých rodin a přitom mají plnit ještě své hlavní poslání, pečovat o rodinu a děti. Toto nesmírné zatížení ohrožuje jejich zdraví a je příčinou lavinovitě stoupajících nemocnění, jako vředů, nádorů atd. Vrchol všeho je práce žen v nočních směnách. Naše děti rostou bez řádné výchovy, bez teplého rodinného prostředí a řádné výživy. Jaká je to budoucnost pro náš národ? Kráčíme zcela jistě k úrovni asijských kočovníků.*¹⁸

Třetí odstavce v podstatě navazuje na ten předchozí: Diktátoři tvrdí, že máme už velmi blízko k socialismu. Říkají to už po řadu let, protože mnozí pracující se na to ptají, důvěřující, že potom bude lépe. Nevěřme jim ani slova, protože v Rusku socialismus mají a dokonce se blíží ke komunismu, ovšem životní úroveň je tam mnohem nižší než u nás. Mzdy jsou tam ještě nižší než u nás, zboží denní spotřeby, jako boty, šaty atd., jsou tam stále nedostupné. Ale nejen to, pracovní morálka v tomto socialistickém státě je ubohá. Produktivita práce nižší než u nás a daleko za zeměmi demokratickými. A to nám je dávana tato země za vzor! Prý máme mnoho pozůstatků špatných návyků z éry kapitalismu. Ty jsou příčinou mnohých našich nedostatků. Jaká to

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

Předsedovi senátu trestního soudu.

Písmoznalecký posudek byl vypracován znalci písma, příslušníky MV. Jejich pracovní úkoly jsou veliké a proto nemohou zbytečně ztrácet čas vedlejšími povinnostmi, které podle nynější praxe jsou jim ukládány. Žádáme Vás proto, abyste nám naši práci usnadnil zmenšením ztrátových časů při spolupráci s Vámi. Tak obsílky ke hlavnímu líčení, kde je třeba slyšet znalce, zasílejte na adresu „Praha 6 - poštovní schránka 130“, protože potom přijetí není vázáno na vyzvednutí obsílky u poštovního úřadu, když znalec v pracovní době nemůže být doma zastížen. Při údajích o době líčení, sdělte nám přibližnou hodinu, ve které je třeba, aby znalec písma byl jednání přítomen. Zvláště u vzdálenějších míst, kde líčení začíná hned ráno, jsou zpravidla možnosti dopravního spojení velmi omezené a je proto třeba, aby znalec se vydával na cestu již předchozího dne, anebo použil služebního vozu, ačkoliv výsledky znalců je plánován podle povahy případu na odpoledne, kdy by bylo již dobře možno použití jiného dopravního prostředku.

Děkujeme za pochopení, které má usnadnit i zlevnit práci nás všech.

ZNALCI PÍSMÁ
MV - Praha
Pošt. schr. 130 - Praha 6.

50

Žádost ministerských znalců písma o zlepšení spolupráce se soudy

Foto: ABS

laciná výmluva! Myslíme, že právě ty mnohé dobré návyky z doby spořádaného života jsou důvodem, že stále ještě převyšujeme ostatní t. zv. lidově demokratické státy. Ptáme se naopak našich samovládců, proč nám neřeknou pravdu o poměrech v demokratických státech a úrovni tamního dělníka

a hlavně o cenách zboží. Těžko by mohli zdůvodňovat, proč cena masa v těchto zemích je asi třetina naší, zrovna tak jako cena ostatních potravin. U průmyslového zboží je rozdíl ještě větší, vždyť cena vlněných látek se pohybuje kolem 50 korun, cena balonového hedvábí kolem 15 korun a ceny aut kolem devíti

tisíc. Tam nemusí ženy robotovat a rodiny žijí spokojeným kulturním životem.¹⁹

Poslední část dopisu se zaměřuje na Sovětský svaz jako aktéra mezinárodních vztahů: *Sovětský svaz je prý jediným spolehlivým obhájcem míru. Jak si představují jeho vládcové boj za mír, to ukázali názorně v Maďarsku, kde utopili v krvi povstání celého národa a nyní ho udržují, zrovna tak jako v Polsku a ostatních porobených zemích, v poslušnosti vojenskými jednotkami. Takovému boji za mír ovšem demokratické státy nerozumějí, a proto s Ruskem nechtějí jednat. Neberme vážně mírové skuhrání našich i ruských diktátorů, dělají to z nouze, protože nestačí zvládnout obtíže doma a mají obavy z budoucnosti. Mírové řeči mají odvádět pozornost občanů od jejich trudného postavení a ukazovat jim západní demokracie jako nepřátele a rušitele jejich pomyslného štěstí.*²⁰

Dopis končí jakýmsi shrnutím předchozích řádek a apelem směrem k jeho adresátům, který ovšem prostrádá útočnou typickou pro předešlé případy: *Soudruzi, věřili jsme tak jako Vy, že budeme budovat lepší život u nás. Odřikali jsme si dlouho mnohé v důvěře, že to přinese lepší život našim dětem. Dnes už jsme jasně prohlédli a vidíme, že je třeba postavit se na odpor právě v zájmu našich dětí a odstranit tento nenormální a šílený řád, v němž vládnou lidé bez morálky, bez cti, opírající se o násilí a lež. Šiřte mezi ostatními skutečnou pravdu, bez nadsázky a přemýšlejte dobře o všem, co kolem sebe vidíte a slyšíte!*²¹

Obesílání různých institucí dopisy s „protistátním“ obsahem z Liberce, které zahájil neznámý pisatel

v roce 1954, se uzavřelo po čtyřech letech, 25. dubna 1958. Právě toto datum nese dopis údajně sepsaný v Chrastavě „pocitivým občanem H. M.“ (na obálce je razítko libereckého poštovního úřadu z 26. 4. 1958), který došel o několik dní později ústřednímu výboru KSČ do Prahy. Události popisované v úvodu dopisu se týkaly údajně nevhodného chování československých juniorů při hokejových zápasech se Sovětským svazem a jejich následného potrestání. Sportovní klání tehdy hostila postupně Plzeň, Opava a Praha. *Rudé právo* případu věnovalo dva články, dne 12. dubna 1958 šlo o text „Sportovci budou takoví, jak je vychováváme“²², 24. dubna 1958 pak o článek „Potrestaní hokejisté“.²³ V žánrém z nich nebyly prohršky mladých sportovců – patrně záměrně – konkretizovány. Každopádně tresty, které Ústřední sekce ledního hokeje na návrh disciplinární komise vynesla, rozhodně nepatřily k těm mírným. Například obránce Josef Čapla byl vyloučen z reprezentace na dva roky a podobně, i když z hlediska délky pozastavení sportovní činnosti o trochu lépe, dopadli i další hokejisté jako Jozef Golonka, Jiří Dolana či František Gregor. Důtku a napomenutí obdržel i trenér a vedoucí reprezentačního družstva juniorů Vlastimil Sýkora.²⁴

Tato událost inspirovala neznámého autora k napsání těchto řádků: *Zpráva o potrestání našich hokejových reprezentantů za jejich provinění při zápase s juniory SSSR vyvolala velkou pozornost veřejnosti. Nejsme sice správně a podrobně informováni o tom, co se stalo, ale je nám nápadné,*

*že tyto zjevy se staly pravidelnými jen při zápasech se SSSR. Hostovalo zde tolik zahraničních sportovců a nikdy se nic nepřihodí, co by narušilo naši dobrou pověst. Je jisté, že příčina je hlubší. Je to náš odpor proti tamní vládě, která zotročuje dnes nejen nás, ale i část Evropy a Asie a vnucuje nám svůj hunský způsob života. Je to Vaše dílo, že jste zahrabali nadobro přátelské city, které zde byly po válce, svoji otrockou politikou a podřizováním našeho hospodářství i kultury zaostalým nafoukancům. Protože máte prozatím výhodu v tom, že se opíráte o gestapo a armádu špiclů a uduvačů, nemůže náš lid projevit jinak svůj odpor než při takových příležitostech, jako jsou sportovní utkání. Je to pro Vás jasný důkaz, jaká je opravdová situace v republice a kde se ocitnete, až budeme moci projevit své mínění činem. Stejně to dopadne i v ostatních zemích, kde vládnou podobné zrůdy, jako jste vy.*²⁵

Odhalení a zatčení autora

Výše zmíněný dopis byl vůbec posledním, který z Liberce odešel. StB se po dlouhém pátrání dostala pisateli na stopu, ten byl v Liberci 3. června 1958 zadržen a posléze zatčen.²⁶ Identita autora musela být pro mnohé velkým překvapením. Jednalo se totiž o Jaroslava Kaplana, ředitele 2. národní školy v Liberci II, Na svahu č. 8. Právě do této školy si pro něj tajná komunistická policie přišla.

Kdo byl Jaroslav Kaplan? Narodil se 9. července 1913 v České Třebové tkalcí Václavu Kaplanovi, který později pracoval na dráze jako vlakvedoucí, a ženě v domácnosti Boženě

20 Tamtéž.

21 Tamtéž.

22 Sportovci budou takoví, jak je vychováváme. *Rudé právo*, 12. 4. 1958, s. 4.

23 Potrestaní hokejisté. *Rudé právo*, 24. 4. 1958, s. 4.

24 Josef Čapla v roce 2012 na událost vzpomínal s tím, že po zápase v Opavě, který československý juniorský výběr vyhrál poměrem 9:0, proběhla oslava, přičemž po návratu z ní někdo rozbil nástěnku KSČ sněhovou koulí. Viz JÁCHIM, Václav: Příběh Jozefa Čaply: vynalezl hokejku, kamarádil s Mikitou a slovo emigrace nechce slyšet. *Hokej.cz*, 24. 1. 2012 – viz <http://www.hokej.cz/pribeh-jozefa-caply-vynalezl-hokejku-kamaradil-s-mikitou-a-slovo-emigrace-nechce-slyset/55575> (citováno k 15. 8. 2016).

25 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, originál dopisu z 25. 4. 1958.

26 Tamtéž, protokol Krajské správy ministerstva vnitra Liberec (KS MV Liberec) o vzetí Jaroslava Kaplana do prozatímní vazby z 3. 6. 1958.

Ředitel Jaroslav Kaplan s žáky páté třídy ve školním roce 1952/1953 a v čele učitelského sboru ve stejném roce

Foto: archiv autora

Kaplanové (ta v roce 1927 zemřela na tuberkulózu). V České Třebové nejprve vychodil pět tříd obecné a jednu třídu měšťanské školy, pak v rodném městě absolvoval sedm tříd reálné školy s maturitou. Poté se rok soukromě připravoval na doplňovací zkoušku na učitelském ústavu, kterou úspěšně složil v roce 1933. Následovalo několik měsíců bez zaměstnání, poté získal angažmá

jako výpomocný učitel v Horynčově na Podkarpatské Rusi, kde působil do konce roku 1935. Tehdy musel nastoupit vojenskou prezenční službu, kterou absolvoval v Čáslavi a Vysokém Mýtě, a získal hodnost četaře. Od roku 1937, kdy se vrátil do civilu, následovaly učitelské štace ve Verměřovicích, v České Třebové a v Dlouhé Třebové (zde působil v období protektorátu u Veřejné osvětové služby jako

zástupce vedoucího, zastával funkci obecního knihovníka). Od května 1945 do ledna 1946 se podle svých slov ocitl znovu ve vojsku, snad z té doby pochází jeho hodnost nadporučíka v záloze, o níž se ve svém životopise zmiňuje, tuto životní epizodu však blíže nespecifikoval. Poté nastoupil na místo učitele v Liberci-Ružodole I. V roce 1948 byl ustanoven řídícím národní školy v Pavlovicích, kde setrval do roku 1951. Pak byl jmenován ředitelem zmíněné 2. národní školy v Liberci II. (v roce 1953 krátce působil ve funkci zástupce ředitele 4. osmileté školy v Liberci).²⁷

V roce 1939 se Jaroslav Kaplan oženil s dvacetiletou Annou Chadimovou. Tato žena nejprve pracovala v České Třebové jako prodavačka, později byla s dětmi v domácnosti, nakonec působila jako vychovatelka v družině mládeže. Spolu měli dvě děti, syna Václava a dceru Boženu. Ohledně Kaplanova osobního života se veškeré dostupné prameny shodují v tom, že se příkladně staral o rodinu a vedl spořádaný život.

Od roku 1945 byl velmi aktivním členem KSČ, o čemž svědčí nejen dobové charakteristiky, v nichž je unisono označován za mimořádně spolehlivý politický kádr - V únoru 1948 se jevil jako nekompromisní člen strany, dosti ostře posuzoval všechny poklesky ostatních učitelů. Svým nekompromisním postupem šířil postrach mezi učiteli a v důsledku toho ani nebyl jimi mnoho v oblíbě. Plně obhajoval politiku strany.²⁸ -, ale zejména množství zastávaných politických a občanských funkcí: člen výboru několika místních organizací KSČ, kulturně-propagační referent okresního výboru KSČ v Liberci, člen uličního výboru, úsekový důvěrník ROH Svazu zaměstnanců školství, později předseda okresního výboru ROH Svazu zaměstnanců školství a člen Krajského výboru ROH Svazu zaměstnanců školství, v letech 1949 až 1952 soudce z lidu, v letech

27 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB; ABS, f. Veřejná osvětová služba (44), sign. 44-1/40 - životopisné údaje k osobě Jaroslav Kaplan.

28 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, zpráva KS MV Liberec o Jaroslavu Kaplanovi z 11. 6. 1958.

1950 až 1953 předseda rozhodčí komise při Krajském národním výboru v Liberci.²⁹

V souvislosti s výše uvedeným se nabízí otázka po motivech Kaplanovy protikomunistické činnosti. Rozkrýt se je asi nikdy zcela nepodaří, pravděpodobným se nicméně jeví scénář postupného vystrízlivění z původních romantických představ o lepší společnosti vybudované pod taktovkou komunistů. Ty byly jako u mnoha dalších nepochybně ovlivněny válečnými událostmi i euforií z osvobození. Nezapomínejme také, že se KSČ po válce prezentovala umírněným politickým programem. Sám hlavní aktér jako významný impulz pro své ilegální aktivity uvedl působení ve zmiňované rozhodčí komisi při Krajském národním výboru v Liberci. Tam byl paradoxně vyslán právě s ohledem na svou stranickou spolehlivost.

Komise přispěla k řadě větších či menších lidských tragédií. Rozhodovala totiž o osudu učitelů z Libereckého kraje, kteří byli z různých, často však politických důvodů trestáni, nežádka i okamžitým vyhazovem ze zaměstnání. Jaroslav Kaplan vypověděl, že v něm tehdejší praktiky vyvolávaly silící pochybnosti o správnosti nastoupené cesty a šokem pro něj byla sebevražda jakéhosi Františka Hrdého. Podrobnosti k této smutné kauze nemáme, nevíme například, zda se jednalo o Kaplanova kolegu z komise, který si vzal život v důsledku výčitek svědomí, anebo o represáliemi postiženého učitele, kterého Kaplan znal. Spolupracovník František Hrdý si vzal život. Bylo to pro mne rozhodující. Něco nebylo v pořádku a cítil jsem se také vinným.³⁰ Kaplan ve svých výpovědích uváděl, že se tehdy snažil svou činností zmírňovat udělované tresty, jeho verzi potvrzují i dobové charakteris-

Krajská správa ministerstva vnitra
LIBEREC

ČVS: v Liberci dne 3. června 1958

PROTOKOL
o provedení osobní* — domovní* prohlídky

Dnešního dne byla provedena na základě usnesení* — ~~příkazu*~~
koho vyšetřovatele MV ze dne 3.6.1958 č. jedn.

osobní* — domovní* prohlídka u
Jaroslava K A P L A N A, nar. 9.7.1913 v České Třebové
(jméno, příjmení, data a místo narození)

bydliště Liberec II., Dobrovského č. 434/7, okr. dtto.
zaměstnání ředitel národní školy

předchozí výslech podle § 93 tr. ř. byl proveden

Účelu prohlídky (jak bylo dosaženo výsledkem) nebylo dosaženo

Osoba u níž má být prohlídka provedena vypovídá:
Nemám u sebe žádnou zbraň ani protistátní tiskovinu

Prohlídka byla provedena v Liberci II., Na svahu č. 3., okr. Liberec
na pracovišti jmenovaného ředitelna II., nár. škola
(označení místa a prostoru, kde byla prohlídka konána)

Prohlídku provedli por. Marmagne Josef, por. Štuchlík St., por. Hont Karel

Prohlídce byla přítomna osoba na věci nezúčastněná (§ 94, odst. 2 tr. ř.) Jirouš František
zaměstnanec MNV, školský odbor v Liberci

Poučení podle § 94, odst. 1 tr. ř. bylo dáno a prohlídce byli přítomni

(V případě, že nebyla přítomna žádná osoba uvedená v § 94, odst. 1 tr. ř., je nutno výše uvést důvod)

Příkaz k provedení ~~osobní*~~ — domovní* prohlídky nebyl doručen.

Důvody prohlídky (vyplňuje se, nebyl-li doručen příkaz* — usnesení*) nebezpečí
z prodloužení ve smyslu § 92, odst. 2 tr. ř.

Proti usnesení* (~~příkazu*~~) k prohlídce osobní po poučení podána stížnost nebyla

*) Nehodící se skrnout!

MV č. skl. 42

Protokol StB o provedení osobní prohlídky

Foto: ABS

tiky, kde je vypichován jeho smířlivý postoj k trestání učitelů.³¹

Co konkrétně vedlo ke Kaplanovu odhalení, není známo. Dá se dovozovat, že důvodem byla jeho neopatrnost: dopisy odesílal vždy z Liberce,

navíc první z nich napsal vlastním rukopisem a používal erární školní obálky i papír (ty byly ovšem samozřejmě neznačené). Jistým vodítkem pro vyšetřovací orgány pravděpodobně byl i obsah a formální úprava dopi-

29 Podle záznamu v evidenci členů KSČ vstoupil Jaroslav Kaplan do strany 1. 6. 1945. Zajímavé je hodnocení Kaplana po stranické prověření v roce 1950: *Doporučujeme soud[uhá] členské schůzi ke kladnému prověření. Je třídně uvědomělý, politicky vyspělý, jako učitel R[oku] S[tranického] Š[kolení] splnil svůj úkol vzorně. Ke stranické práci má kladný poměr, politiku strany hájí a prosazuje. Potřebuje se oprostít [od] až přílišné důslednosti, která ho činí uzavřeným ke kolektivu. Kritizuje konstruktivně, potřebuje však více prohloubiti sebekritiku. Viz NA, f. Archiv ÚV KSČ, evidence členů KSČ, karta Jaroslava Kaplana.*

30 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, protokol o hlavním líčení Krajského soudu v Liberci z 14. 8. 1958.

31 Tamtéž, charakteristika Jaroslava Kaplana zpracovaná KS MV Liberec z 6. 11. 1958.

sů, která odkazovala na vzdělaného člověka. Kromě toho v padesátých letech nebylo úplně běžné vlastnit psací stroj. Všechny tyto faktory zužovaly okruh podezřelých, až se smýčka definitivně stáhla.

Jak vyšlo během vyšetřování najevo, zatčený ředitel psal své sofistikované „protistátní“ dopisy vždy po vyučování přímo ve své ředitelně. Ze zaznamenaných výslechů vyplývá, že svou činnost před vyšetřovateli StB zprvu zapíral, posléze se však pod tíhou důkazů postupně přiznával.³² Zejména ho s odstupem tolika let zaskočila fyzická existence jím odeslaných dopisů. Ty mu byly předloženy jako předmět doličný. Důkazní materiál proti jeho osobě tvořila také expertiza jeho rukopisu i vzor písma dvou školních psacích strojů značky Remington a Continental, které zanechávaly v textech specifické znaky, a patrně také některé další písemnosti, které byly zabaveny při domovní prohlídce. (V usnesení o zahájení vyšetřování v trestní věci proti Jaroslavu Kaplanovi ze 4. června 1958 se dočteme o existenci písmoznaleckého posudku z 23. května 1958, který patrně odstartoval policejní akci, a také o nálezu předmětných písemností v jeho bytě. V průběhu vyšetřování vznikl nový písmoznalecký posudek, s datem 23. června 1958, který je součástí dochované spisové dokumentace).³³

Kaplan, jenž se v té době nacházel ve vazbě ve Věznici č. 1 Liberec, vyšetřovatelům posléze uvedl některé nové skutečnosti, jednak sepsání anonymního dopisu na jaře 1957, adresovaného okresnímu sekretariátu KSČ v Liberci, jednak vyhotovení dvou identických dopisů, které prý adresoval v říjnu 1957 dvěma mužům náhodně vybraným z telefonního seznamu. Zatímco první událost potvrdili zainteresovaní pracovníci

okresního sekretariátu Zdeněk Neděla a Josef Šedivý, kteří prohlásili, že dopis zničili, ta druhá nemohla být prošetřena, neboť příjem dopisů nikdo neohlásil a Kaplan tvrdil, že si již jména vzhledem k nahodilosti svého výběru nepamatuje. Zajímavostí je existence „protistátního“ textu s názvem „Všem poctivým občanům“. Podle údajů z vyšetřovacího spisu se jedná o písemnost zabavenou při domovní prohlídce Kaplanova bytu. Obsahově je totiž text shodný s tím, co Kaplan vypověděl právě k oněm nenalezeným dopisům (souvislost s 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce, kritika preferování výuky ruského jazyka na úkor jiných). Snad tedy jde o původní koncept, respektive další nikdy neodeslané dopisy stejného znění (zabaveny byly totiž i dvě obálky s adresami).

Text zní: *Všem poctivým občanům. Ve dnech, kdy s velikým humbukem se připomíná výročí ruské revoluce, je třeba si připomenout, za co vděčíme u nás samozvaným diktátorům, vlekokoucí náš národ do záhuby fyzické i mravní. 1) Potlačení všech občanských práv, svobody projevu, shromažďování a svobodných voleb. Tato základní práva mají dnes i ve všech zaostalých zemích, pokud nejsou pod ruskou nadvládou. 2) Hospodářské zbídačení obyvatelstva, nuceného nakupovat zboží za neslýchané ceny, zatím co výdělky (poctivé) klesly proti době první republiky nejméně na polovinu, čili musí na ně pracovat s mužem i jeho manželka. Právě v tomto podvodu tkví příčina, že neschopný režim se drží ještě nad vodou při vší ohromné nehospodárnosti na všech úsecích. 3) Roste počet rodinných rozvatů, protože rodinný život není v „socialistické“ společnosti žádoucí. Děti jsou od kolébky předávány do cizích rukou, aby „nenarušovaly“ budování a ovšem hlavně proto, aby neměly vztah k svým*

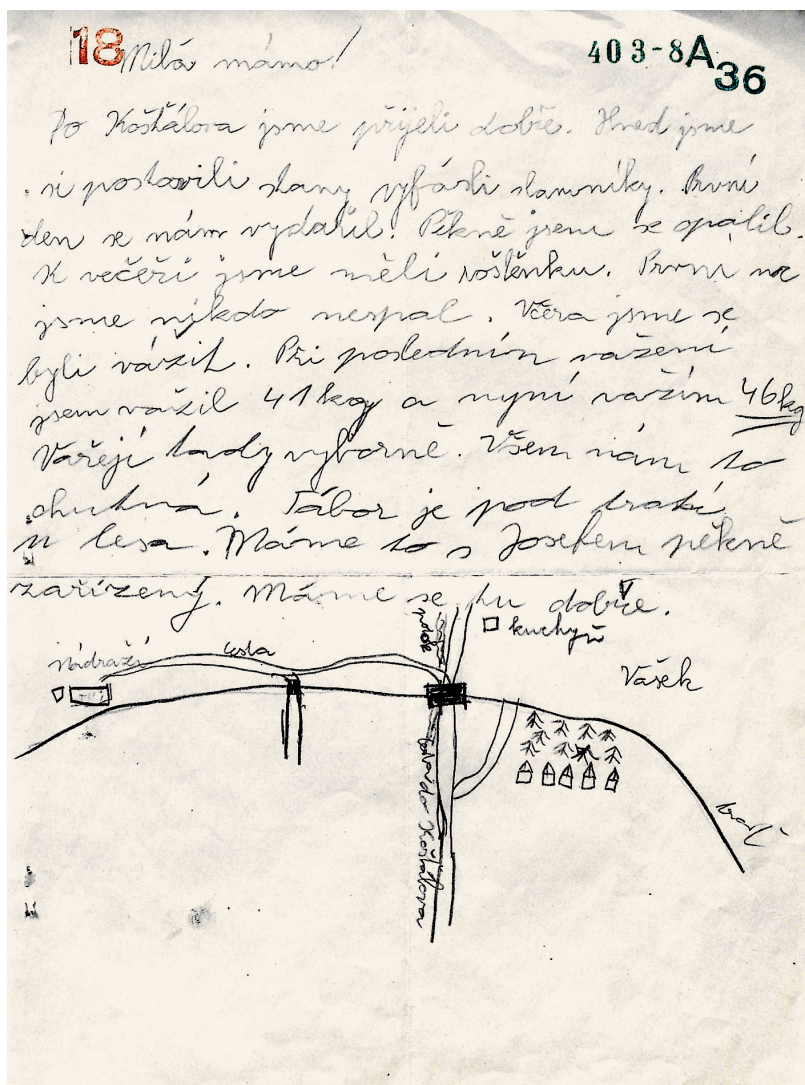
rodičům a staly se součástí bezduchého stáda, zv. kolektiv. Roste zločinnost mládeže, alkoholismus, prostituce. 4) Školství a kultura jsou řízeny lidmi, kteří nemají potřebné kvality duševní ani mravní, ale jsou poslušnými tlampači marxistické lžiideologie. Přes všechnu námahu učitelstva vycházejí z našich škol absolventi s velkými mezerami ve vědomostech. Hlavní váha v osnovách se klade na znalost marxismu a ruštiny. Děti neznají dějiny svého národa, neučí se jazykům velikých a kulturních národů světa. Literatura trpí naprostým nedostatkem překladů hodnotných děl, v obchodech se kupí stohy bezcenného ruského i českého „pokrokového“ braku. Divadlo i film musí rovněž konsumovat t. zv. soc. realistická „díla“ a zejí v důsledku toho prázdnotou. 5) Stále přetvařování a obavy z udání křiví charakter našich lidí podobně jako v době okupace. Tyto škody páchané režimem jsou nejstrašnější, protože se dají v budoucnu velmi těžko a pomalu odstraňovat. 6) Diktátoři se opírají o policejní bodáky a gestapo, v jejichž řadách slouží odpad národa, schopný všech zločinů. Rozmnožte tento dopis pětkrát a zašlete s touto doložkou svým známým. Výbor odpůrců diktatury.³⁴

V souvislosti s Kaplanovým zatčením nelze neuvést událost, která působí při vší tragičnosti poněkud úsměvně. Při důkladné prohlídce ředitelny příslušníci StB objevili v jeho stole jednu trojdílnou sumku na puškové náboje a čtyři ostré náboje do pistole ráže 9 mm. Jak vyplývá ze spisové dokumentace, začala po tomto nálezu fantazie vyšetřovatelů StB pracovat naplno. Jedná se zde o další ilegální materiál určený k teroristickým činům? Když na zatčeného ředitele v této věci nekompromisně uhadili, dostalo se jim poněkud nečekaného, avšak odzbrojujícího vysvětlení: šlo o předměty

32 Tamtéž, protokoly o výslechu obviněného Jaroslava Kaplana příslušníky KS MV Liberec z 3., 4., 5., 6., 9., 11., 17., 18. a 30. 6. 1958.

33 Tamtéž, usnesení KS MV Liberec o zahájení vyšetřování v trestní věci proti Jaroslavu Kaplanovi ze 4. 6. 1958, písmoznalecký posudek z 23. 6. 1958.

34 Tamtéž, nedatovaný dopis.

Kořist komunistické tajné policie z domovní prohlídky - dopis „pachatelova“ syna z dětského tábora

Foto: ABS

zabavené při vyučování žákům čtvrté třídy. Náboje děti našly v okolí školy a přinesly je svým spolužákům ukázat. Když ředitelovu verzi potvrdil i jeden z učitelů, který navíc jmenoval i malé hřištníky (byli jimi žáci Toth,

Langer a Hruban)³⁵, nezbývalo StB než tuto slibnou „stopu“ odložit ad acta.

Do ztracena vyznělo i další vyšetřování. Jak víme, Jaroslav Kaplan použil v dopisech jako podpis několikrát

iniciály M. B., respektive Marie B. Vyšetřovatelé si povšimli, že v inkriminované 2. národní škole v Liberci pracuje jako vychovatelka Marie Baudyšová, a pojali podezření, zda se nepodílela na Kaplanových ilegálních aktivitách. Akci dali krycí jméno „Marie“, přičemž jak Kaplana, tak Baudyšovou kvůli tomu vyslyšali. Když ovšem žádný pozitivní výsledek nezaznamenali, a navíc se ukázalo, že iniciály M. B. Kaplan použil již v době, kdy dotyčná na jeho škole ještě nepůsobila, zanechali v tomto směru dalších snah.³⁶

Soud a výkon trestu

Krajská správa ministerstva vnitra Liberec, konkrétně její příslušník poručík Josef Marmange, případ uzavřela dne 1. července 1958. Obviněný Jaroslav Kaplan byl s výsledky vyšetřování seznámen o tři dny později, a to přímo v budově Krajské správy MV v Pastýřské ulici č. 3.³⁷ Datum 5. července 1958 nese návrh na konečné opatření v trestní věci určený Krajské prokuratuře v Liberci. Ta na jeho základě sestavila 11. července 1958 obžalobu, podle níž Kaplan spáchal trestné činy podvracení republiky (podle § 79a odst. 1 trestního zákona), snižování vážnosti prezidenta republiky (podle § 110 odst. 1,2, písm. a) tr. z.) a hanobení spojeneckého státu (podle § 125 písm. a) tr. z.).³⁸

Veřejné líčení se konalo 14. srpna 1958 před senátem Krajského soudu v Liberci. Tvořili jej předseda JUDr. Vojtěch Lyach a dva soudci z lidu Jaroslava Rollová a Adolf Šír. Vše tehdy probíhalo poměrně hladce, Jaroslav Kaplan se v souladu se svými pozdějšími výslechy protokoly ke všemu doznával a svých činů litoval. Omlouval je rozrušeností, přepracovaností, politickou nevzpřícností apod.

35 Tamtéž, protokol o výslechu obviněného Jaroslava Kaplana příslušníky KS MV Liberec z 11. 6. 1958 a protokol o výslechu svědka učitele Alexandra Nemeše příslušníky KS MV Liberec z 16. 6. 1958.

36 Tamtéž, akce „Marie“ - záznam KS MV Liberec z 10. 3. 1958.

37 Tamtéž, zpráva KS MV Liberec o skončení vyšetřování z 1. 7. 1958.

38 Tamtéž, obžaloba Krajské prokuratury v Liberci, sp. zn. 1 Kv 25/58, z 11. 7. 1958.

Taktika, kterou zvolil, odpovídala podmínkám, v nichž se nalézal. Těžko po něm žádat, aby se s hrdotí přihlásil ke svým ilegálním aktivitám a o několik let tím prodloužil odloučení od své rodiny, popřípadě otevřel stavidla pronásledování svých blízkých. Konečně Kaplanova slova po vynesení rozsudku ilustrují jeho motivaci celkem jednoznačně: *Trest přijímám. Prosim, aby tím vším, co jsem udělal, netrpěla moje rodina, aby syn mohl dále studovat, a prosím, abych měl možnost pracovat a tím podporovat svou nevinnou rodinu.*³⁹

Vynesený trest zněl čtyři roky odnětí svobody, zároveň byla vyslovena ztráta čestných práv občanských na dobu pěti let po odpykání trestu a zákaz vykonávat povolání učitele na dobu deseti let.⁴⁰ Jelikož se Jaroslav Kaplan neodvolal a stejně tak postupoval i prokurátor Antonín Kosík, rozsudek se stal pravomocným. Kaplan si trest odpykával nejprve ve věznici č. 1 v Liberci. Odtud byl 10. listopadu 1958 přemístěn do Valdic. Dochovaný vězeňský spis nám dává možnost alespoň rámcově nahlednout do jeho života za zdmi této věznice. Vyplývá z něj, že byl zařazen v brusírně skla, kde však kvůli častým onemocněním, během nichž pobýval i ve vězeňské nemocnici, stanovené normy neplnil. Například v lednu 1959 byl jeho pracovní výkon 17 %, v únoru 34 %, v březnu 22 % atd. Tím se ovšem Jaroslav Kaplan dostával do tíživé situace, neboť byl sankcionován zostřením výkonu trestu, náklady věznění na něm navíc komunistické úřady po jeho propuštění vymáhaly. Bývalý liberecký učitel naštěstí zakoušel život valdického vězně relativně krátce, brány věznice opustil 11. května 1960 díky prezidentské amnestii.⁴¹ V posudku, který tam na něj vypracovali, mimo jiné stojí: *Pracovní morálka ve výkonu*

Krajská správa ministerstva vnitra
LIBEREC
(označení součástí MV)

Souhlasím: *J. Kaplan*
náčelník součástí

ROZHODNUTÍ O PROZATÍMNÍ VAZBĚ

Dne 3. června 1958 v Liberci

zjistil jsem, že:

příjmení K A P L A N jméno Jaroslav rozená
narozena 9. 7. 1913 místo narození Česká Třebová, okr. Ústí n. OrL.
národnost česká státní občanství: ČSR
povolání: učitel, nyní ředitel národní školy
místo zaměstnání: 2. národní škola v Liberci II. Na svahu č. 8.
bydliště: Liberec II. Dobrovského ul. čp. 434/7., okr. Liberec
rodinný stav: ženatý počet dětí: dvě

je podezřelý, že:
od roku 1954 až do dubna 1958 v Liberci napsal různé anonymní dopisy, které odeslal poštou na adresy různých osob, institucí a orgánů v ČSR a obsahem těchto dopisů pobuřoval proti lidově demokratickému státnímu zřízení v ČSR, hanobil a pomlouval stávající státní zřízení v ČSR, Sovětský Svaz, KSČ, jejich představitelé a vyhrožoval v těchto dopisech představitelům ČSR a KSČ. Dle písmoznaleckého posudku, který byl vyhotoven znalci písma z ministerstva vnitra v Praze, je možno jako pisatele těchto anonymních dopisů určit Jaroslava KAPLANA.

Vycházejí z výše uvedených skutečností, navrhuji:
Jaroslava KAPLANA, nar. 9. 7. 1913 v České Třebové
(jméno, příjmení, data narození)
vzít do prozatímní vazby ve věznici MV Liberci

J. Beermann
výšetřovatel MV
M. Adámek
náčelník vyšetř. odboru

Rozhodnutí o vzetí Jaroslava Kaplana do vazby

Foto: ABS

*trestu byla podprůměrná. Stanovené normy neplnil a poměr k práci neměl uspokojivý. Politicky se zde neexponoval, ač k tomu měl příležitost. Nadále zůstává takovým, jako byl před zatčením.*⁴²

Rehabilitace

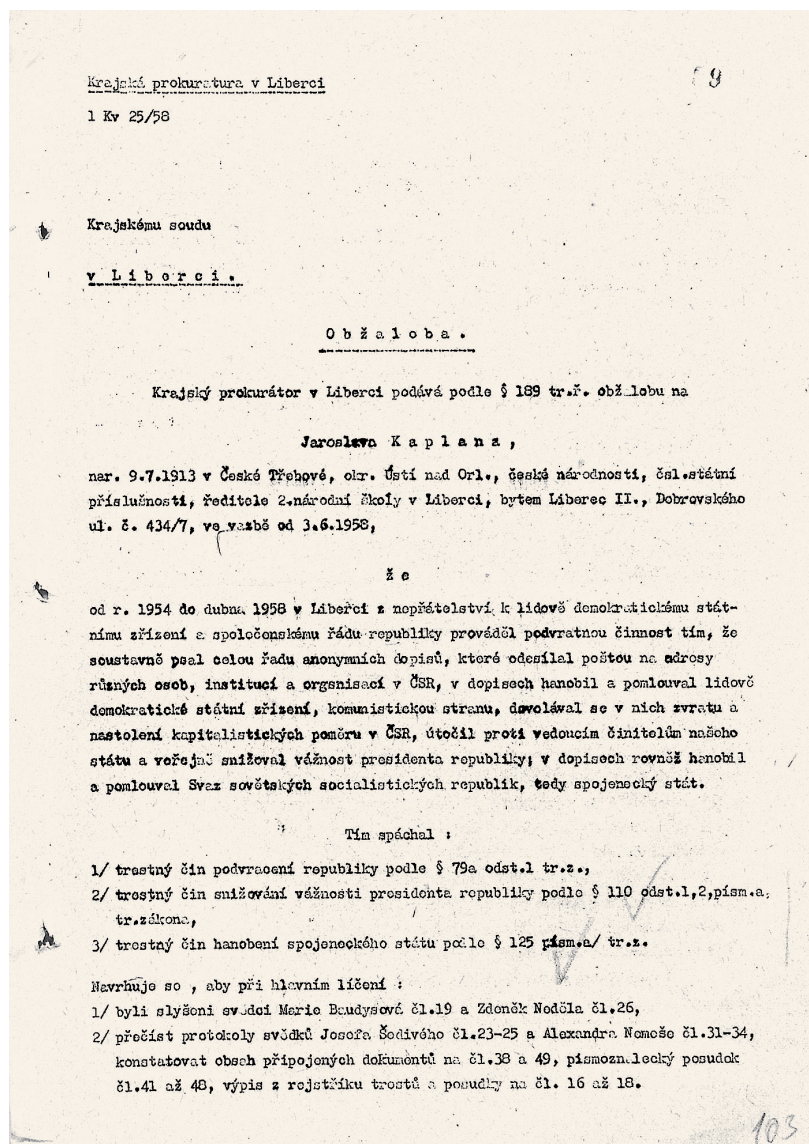
V roce 1968 se vlivem událostí spojených s Pražským jarem otevřela další kapitola v příběhu statečného libereckého učitele. Dotyčný podal návrh na

39 Tamtéž, protokol o hlavním líčení Krajského soudu v Liberci z 14. 8. 1958.

40 Tamtéž, rozsudek Krajského soudu v Liberci, sp. zn. 1 T 5/58, z 14. 8. 1958.

41 NA, f. Správa sboru nápravné výchovy (SSNV), osobní spis (vězně) Jaroslava Kaplana, úřední záznamy.

42 Tamtéž, charakteristika Jaroslava Kaplana z 11. 5. 1960.

Titulní strana obžaloby z 11. července 1958

Foto: ABS

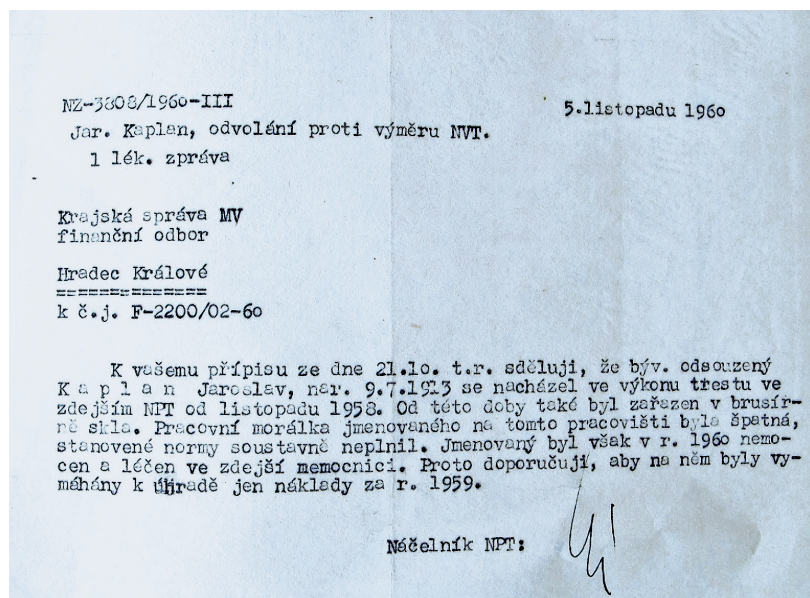
přezkoumání svého odsouzení podle zákona č. 82/1968 Sb. Právě na Kaplanově případu lze demonstrovat „lesk a bídu“ rehabilitačního zákona z roku 1968. Ten se pohyboval v úzce vymezeném koridoru, protože v žádném případě nemohl rehabilitovat skutky namířené proti socialistickému zřízení, tedy jakýkoli skutečný odboj. Obětem tak zbývalo buď protiko-

munistickou činnost popřít, anebo ji přiznat, ale trvat na provokaci ze strany bezpečnostních složek či na jejím vykonstruování, respektive zveličení. Jistým východiskem při posuzování případů z 50. let, které nesly znaky skutečné odbojové činnosti, mohlo být i poukázání na porušení procesních předpisů při vyšetřování a soudním líčení.

Právě tuto možnost zvolil 3. února 1969 Krajský soud v Ústí nad Labem. V podstatě mu ani nic jiného nezbyvalo, protože Jaroslav Kaplan tehdy svou protirežimní činnost (sepisování a následné rozesílání protikomunistických dopisů) znovu přiznal. Upozorňoval pouze na nepřesnou stylizaci administrativních protokolů ke svému případu a na skutečnost, že jeho tehdejší aktivity nebyly výrazem nepřátelství vůči režimu, ale že se údajně jednalo jen o kritiku podle něj nesprávné politiky KSČ (sic). Senát, jemuž slouží ke cti, že jednoznačně preferoval Kaplanovu rehabilitaci, konstatoval hrubé porušení procesních předpisů, např. při provádění výslechu (vyslychající kladl obviněnému zcela návodné otázky, šlo o tzv. otázkové protokoly), anebo při hlavním líčení (obžalovaný prý nedostal příležitost vylíčit souvisle skutkový děj a přednést své vyjádření k tvrzení žaloby). Ztotožnil se i s absurdním výkladem, že se nejednalo o činnost namířenou proti socialistickému zřízení: *Rozsudek se nevypořádává s pohnutkou obviněného, proč anonymní dopisy psal a rozesílal, a především, zda obviněný dopisy psal skutečně z nepřátelství k lidově demokratickému řádu. Nepřátelství nelze vypožovat pouze ze zmíněných dopisů, nýbrž musí se hodnotit celkový život a záměr pachatele a pak teprve si učinit závěr o tom, zda pachatel je nepřitelem lidově demokratického řádu. [...] V daném případě tudíž nelze o obžalovaném tvrdit, že by byl nepřátelsky zaměřen proti státnímu zřízení, nýbrž že pouze tímto způsobem, i když naprosto nevhodným a nevybíravým způsobem, projevoval svůj nesouhlas s prováděním politiky hlavních představitelů KSČ.*⁴³

Na základě výše řečeného došel senát k závěru, že trestný čin podvracení republiky nebyl spáchán. U trestného činu snižování vážnosti prezidenta republiky a trestného činu hanobení společenství států došlo na základě trestního zákona č. 140/1961 Sb.,

43 ABS, f. LB-V, vyšetřovací spis a. č. V-742 LB, usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 13 Tr 27/69, z 3. 2. 1969.

Stín věznice dopadal na Jaroslava Kaplana i po jeho propuštění na svobodu

Foto: NA

kteřý byl pro obviněného Kaplana příznivější, k překvalifikování na trestné činy hanobení republiky a jejího představitele a hanobení státu světové socialistické soustavy. Vzhledem k tomu, že šlo o trestné činy, na které zákon v horní hranici nestanovil trest vyšší než tři léta odnětí svobody, vztahovala se na ně prezidentská amnestie z května 1968 a trestní stíhání pro oba trestné činy bylo nutné zastavit. Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém usnesení tedy rozhodl o tom, že rozsudek Krajského soudu v Liberci z roku 1958 se ruší a zároveň i všechna rozhodnutí na něj obsahově navazující, a že trestní stíhání obviněného Jaroslava Kaplana se podle čl. IX písm. b) amnestie presidenta republiky ze dne 9. května 1968 s ohledem na ustanovení § 11 odst. 1, písm. a) tr. ř. a § 17 odst. 2 zák. č. 82/68 Sb. zastavuje.

Za pozornost stojí, že proti tomuto rozhodnutí podal krajský prokurátor stížnost, a to ve prospěch obviněného. Žádal, aby byl Jaroslav Kaplan zproštěn obžaloby v celém rozsahu. Zvláštní senát Nejvyššího soudu jeho stížnost dne 22. dubna 1969 zamítl. Další stížnost pro porušení zákona řešil Nejvyšší soud Československé socialistické republiky dne 16. července 1971. Podal ji ministr spravedlnosti, jenž napadl usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem naopak v neprospěch obviněného (citacemi z jednotlivých Kaplanových dopisů vyvracel např. závěr tohoto soudu, že v případě jeho činnosti nešlo o nepřátelské zaměření proti státnímu zřízení). Nejvyšší soud skutečně vyslovil porušení zákona, nicméně zároveň z formálních důvodů (nedodržení lhůty pro podání stížnosti) již nemohl napadené rozhodnutí zrušit,

a tak rehabilitace Jaroslava Kaplana z února 1969 zůstala v platnosti.⁴⁴

Závěr

Podle dochovaných záznamů pracoval Jaroslav Kaplan po svém propuštění z vězení jako dělník Pozemních staveb Liberec.⁴⁵ Jeho syn Václav vystudoval čtyřletou strojní průmyslovou školu v Liberci a Vysokou školu strojní v Liberci. Poté nastoupil jako technik do n. p. Liaz Jablonec nad Nisou. Po okupaci Československa vycestoval v prosinci 1968 do Belgie. Okresní soud v Liberci nad ním v červnu 1971 vynesl v jeho nepřítomnosti za trestný čin opuštění republiky podle § 109 odst. 2 trestního zákona trest odnětí svobody v trvání 15 měsíců.⁴⁶

Kaplanova „protistátní“ činnost je mimořádná hned v několika ohledech. Jednak osobou samotného pisatele, jímž byl ředitel jedné z libereckých škol a komunistický funkcionář (zejména funkce stranického propagandisty je ve světle popisovaných událostí překvapující), jednak dobou, po kterou trvala (více než čtyři roky). Předmětné ilegální dopisy vynikají propracovaností, obsahovou koherencí a argumentační vytržbeností. Konkrétní důvody, které vedly ke Kaplanovu vypátrání, neznáme. Nicméně můžeme konstatovat, že Jaroslav Kaplan měl mimořádné štěstí v tom, že k trestnímu řízení v jeho věci došlo na sklonku, nikoli na počátku 50. let. I tak však znamenal čtyřletý trest odnětí svobody, jakož i vedlejší tresty, mimořádný zásah do života tohoto bezúhonného občana a jeho rodiny. Provinil se jediným: dovolil si, být jen formou anonymních dopisů, vyslovit názor na praktiky komunistického režimu.

pd

44 Tamtéž, rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky, sp. zn. 1 Tzř 5/71, z 16. 7. 1971.

45 ABS, f. Objektové svazky – Centrála (MV-OB), svazek a. č. OB-1734 MV (původně OB-16 Ústí), zpráva Okresního oddělení MV Liberec pro Krajskou správu MV, 3. odbor ze 7. 3. 1963 (věc: „Amnestanti – prověrka bydliště a zaměstnání“).

46 ABS, f. Vyšetřovací spisy – Ústí nad Labem (UL-V), vyšetřovací spis a. č. V-6815 UL, rozsudek Okresního soudu v Liberci z 29. 6. 1971.